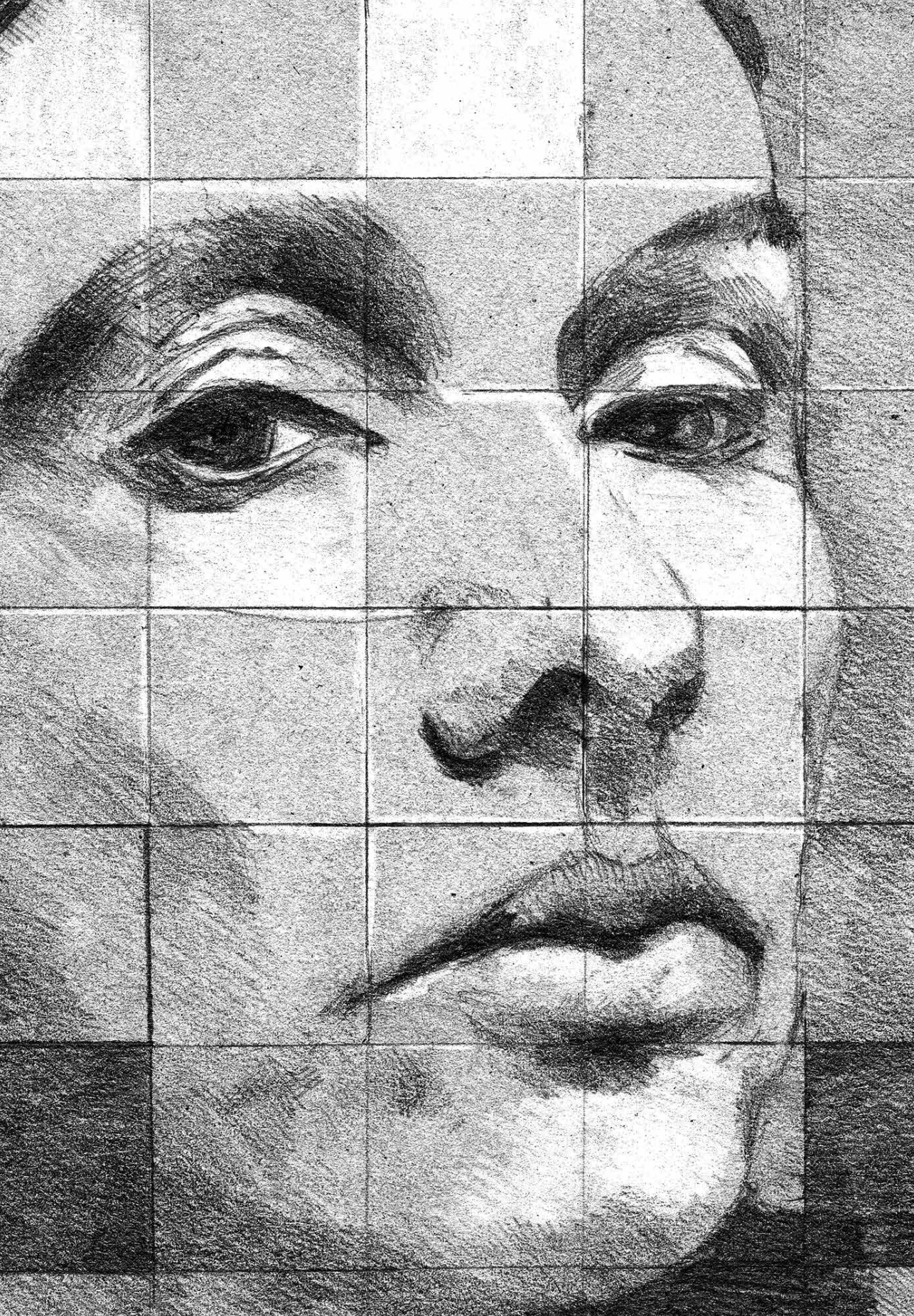

Jeg er ikke færdig med dig, Grundtvig

Lone Kølle Martinsen

Teori og metode er ikke håbløs staffage, som akademiske tekster skal udstyres med for et syns skyld. Tværtimod kan både teori (forstået som en bestemt måde at betragte verden på) og metode (forstået som den praksis, man bruger for at be- eller afkræfte ens teori) bringe alle videnskaber fremad og give os nye erkendelser.

Ergo også forskning i Grundtvig, som flere kapitler i denne antologi viser.

Teorier skal testes gennem gentagne undersøgelser for at være gyldige. Det siger sig selv. Jeg har især arbejdet med begrebs- og følelshistorie som ramme omkring min forskning i Grundtvigs kvinde- og kønssyn. Det har givet mig en opfattelse af, at det er en farbar vej i udforskningen af et område, der i mine øjne stadig er understuderet, nemlig Grundtvigs opfattelse af køn. Bevares, der er fremkommet mange enkeltstudier over emnet som sådan, men der mangler stadig en syntese, mener jeg, der i et helt overordnet perspektiv forsøger at begribe hans kønssyn.

I denne artikel vil jeg med afsæt i begrebshistorie, med særligt fokus på før og efter 1870, søge at give et mere nuanceret blik

på Grundtvigs kønssyn. Selv om jeg har gransket en del i emnet, er jeg på ingen måde færdig med at forstå den store mand.

Begrebshistorien og dens saddeltider – hvaffor tider?

Metodisk og teoretisk tager dette kapitel, men også mit arbejde med Grundtvigs kvinde- og kønshistorie som sådan, afsæt i begrebshistorie i den kontinentale tyske tradition, repræsenteret ved Reinhart Koselleck. Både den begrebshistoriske metode og teori er ved adskillige arbejder blevet belyst, ikke mindst på dansk, så her vil jeg blot præsentere materien ganske overordnet.¹ Kosellecks tese er den, at der i det tyske sprogområde, i tiden mellem 1750 og 1850, skete en udvikling i den måde, som mennesker opfattede sig selv på som *politiske* væsner. Det kunne aflæses af deres politiske sprogbrug. Folk begyndte at tænke udvikling og fremskridt på nye måder, deres forventninger til livet ændredes kort sagt. Perioden kaldte Koselleck for en saddeltid (*Sattelzeit*), som er den tid, det tager for et begreb at lægge sig til rette i et givet vokabular, når man kæmper om dets betydningsindhold fra flere sider i et politisk spektrum. Saddeltiden er en lidt pudsigt metafor, der kan være svær at forstå. Jeg har altid tænkt på den i billedet af en hest, der skal sadles til. Det tager noget tid, inden dyret har vænnet sig til sadlen. Sådan er det også med begreber, indtil vi mennesker har vænnet os til dem. Det er vigtigt at understrege, at begreber og ord er dynamiske, at de altid ændrer sig over tid.

Sammen med en gruppe andre historikere viste Koselleck, hvordan begreber som *Volk*, *Nation* og *Revolution* ændrede sig i løbet af saddeltiden. Deres arbejde udkom i et meget omfattende leksikon, der blev udgivet mellem 1972 og 1997.² Ved at læse de mange leksikonopslag kan man se, hvordan semantikken ændrede sig i løbet af det 19. århundrede. På dansk har studier af begreber som *folk*, *demokrati* og *arbejder* vist, at et politisk vokabular også i Danmark ændrede betydning i løbet af 1800-tallet.³ En nyere observation har været, at begreber relateret til *køn* også

er politiske begreber, om end det har taget længere tid at implementere kategorierne i forskningsområdet. Her viste den tyske historiker Ute Frevert, der er rundet af Bielefeldskolen som Kosselleck, hvordan kønsbegreber er understuderede i den tyske begrebshistorie.⁴ Det er også tilfældet i den danske begrebshistorie, hvor flere arbejder har vist, at først fra ca. 1870 begynder det danske kvindebegreb at samle sig i sin nuværende betydning.⁵

I sin bog *Den Danske Kvindes Historie* fra 1917 gør historikeren Johannes Steenstrup opmærksom på den ændrede brug af begrebet kvinde med et meget sigende citat:

Man kunde nu ikke længer i god Betydning benytte "Frumentum" som Betegnelse for Kønnen eller for den enkelte Kvinde, og det vakte tavs Munterhed, da Prins Ferdinand ved en Fest paa Skydebanen sluttede sin Skaaltale med: "Frumentumrene leve!" "Kvinde" var nu Kendsordet.⁶

Steenstrups citat vidner med al tydelighed om den ændring af kvindebegrebet, der finder sted hen over sidste halvdel af 1800-tallet. Samtidig får vi implicit den viden, at mens kvindebegrebet er blevet gængs sprogbrug i samfundet som sådan, så var det endnu ikke slået igennem i royale kredse. Da det gør det, bliver det et universelt og demokratisk begreb, fuldstændig uafhængigt af socialklasse og andre tilhørsforhold.

Freverts arbejde med tyske kønsbegreber førte siden videre til studiet af følelser, der til alle tider også har været knyttet til både køn og politik, og her er det, hun udvikler ideen om en anden saddeltid:

Vores antagelse er, at en anden saddeltid opstår i den sene del af det 19. århundrede, og at denne grundlæggende omorganisering af følelser. Af afgørende betydning er her psykologiens drejning mod naturvidenskaberne og dens fremvækst som en ledende videnskab i det 20. år-

hundrede, hvilket har haft en stor og vedvarende indflydelse på den måde, hvorpå mænd og kvinder lever deres liv.⁷

Selv om tesen om en "anden saddeltid" nu er mere end et årti gammel, har den endnu ikke fået megen opmærksomhed uden for Tyskland.⁸ I Danmark var jeg vistnok den første til at introducere begrebet.⁹ Hvad jeg her vil fremhæve fra det, der er en relativt kompleks teori, er Darwins og Freuds overvældende indflydelse i det sene 19. og tidlige 20. århundrede. Ingen andre videnskabelige sprogformer har været så indflydelsesrige som Darwins evolutionsteori og Freuds psykoanalyse, der i det 20. århundrede fungerede som et slags lærred, hvorpå moderniteten blev beskrevet, herunder særligt sekulariseringen.

I forlængelse heraf blev professionaliseringen af videnskaberne koblet til en mandlig diskurs (rationalisme, kontrol af følelser), mens det kvindelige blev betragtet som det, der lå før, uprofessionelt, sentimentalt, irrationelt, således som Bente Rosenbeck har argumenteret for.¹⁰ Dermed er hele det moderne gennembrud knæsat inden for en mandlig diskurs.

En case om digteren B.S. Ingemann i en grundtvigsk/brandesiansk optik er brugbar som eksempel, da den ved at fokusere på Ingemanns køn ret nøjagtig viser et før og et efter det moderne gennembrud, en ændring i den måde, Ingemann som feminin blev opfattet på.¹¹ Lidt firkantet formuleret: For Grundtvig var Ingemann kvindelig (positivt), men for Brandes blev Ingemann kvindagtig (negativt). Grundtvig opfattede femininitet hos Ingemann i en positiv optik, det var dyder, som Grundtvig hyldede: "Du er Danmarks største Digterinde", en "Elverdronning" og en "Hyrdepige", samt "en besynderlig duftende og syngende Blomst i Skoven", som han skrev om sin ven(inde).¹² Tilsvarende affærdigede Brandes digteren negativt: "Der er ikke mange Æmner og Opgaver overfor hvilke en Pigeagtig Naturgrund, en sværmerisk Sjæl uden Iagttagelsesevne og et spinkelt Talent slaar til".¹³

Med opkomsten af psykiatrien og psykologien og udviklin-

gen i naturvidenskaberne blev det nu muligt at klassificere, dissekere og diskvalificere folk ud fra et kønnet perspektiv, og det er netop, hvad Brandes gør i sin dekonstruktion af romantikken generelt og Ingemann i særdeleshed. Det intellektuelle menneske kobles nu sammen med dets køn og fysiske formåen, og her var kvinden det svage køn.

”Den anden saddeltid” dækker altså over det historiske øjeblik, hvor mennesket begyndte at forstå sig selv *psykologisk*. Fra ca. 1870 er følelser ikke længere moral, ånd og filosofi, men viden-skab. Denne idéhistoriske erkendelse er i mine øjne altafgørende for at forstå Grundtvigs opfattelse af følelser og køn. Mænds og kvinders væren i verden – feminint og maskulint – ændrer sig over tid. Styrken ved ”den anden saddeltid” ligger i dens evne til ikke blot at gribe, men også at forklare, hvordan begreber i moderniteten bearbejdes i et samfund, der er markant anderledes end det samfund, Koselleck undersøgte i perioden ca. 1750-1850. En af svaghederne ved den traditionelle begrebshistoriske tilgang har netop været dens manglende interesse for senmoderniteten.¹⁴ Når begrebet *kvinde* kan studeres som politisk begreb, kan det også studeres som følelsesbegreb, og derfor må vi arbejde os hen over to saddeltider, om jeg så må sige. Skønt der kun er små forskydninger i semantikken, så er der en verden til forskel mellem at være henholdsvis kvindelig og kvindagtig.

Hjertet før 1870

Det er uomtvisteligt, at kvinden for Grundtvig var et følelsesmenneske, der havde en særlig forbindelse til sit hjerte, som man på Grundtvigs tid mente var det sted, hvor følelserne var lokaliseret. Grundtvig brugte hjertemetaforen til at beskrive og identificere alle hjørner af sin verden med. For Grundtvig var der en intim forbindelse mellem hjerte og *sprog*, hjerte og *land*, hjerte og *folk*, hjerte og *kristendom*, hjerte og *kvinder*, hjerte og *kongedømme* – man kunne blive ved. Ifølge professor i kulturhistorie Ole Martin Høystad var Grundtvig den, der kom til at præge danskernes op-